

HET KNNV VLIENZWAMMENPROJECT 2000

Melchior van Tweel

Kadeneterkamp 44, 8014 CA Zwolle

Tweel, M. van, 2002. The Fly Agaric project of the KNNV in 2002. *Coolia* 45(3), 149-152.

An account is given of the 2000 Fly Agaric (*Amanita muscaria*) inventarisation campaign, set up by the KNNV (Royal Netherlands' Society for Natural History). More than 7,500 locations were reported, and more than 70,000 fruitbodies. Comparison of the results with those of the first campaign, of 1991, showed no significant change in the distribution of the Fly Agaric.

Het eerste publiekswaarnemingsproject dat de KNNV (Vereniging voor Veldbiologie) organiseerde met de Vliegenzwam (*Amanita muscaria*) als onderwerp, in 1991, mocht zich verheugen in een overweldigende respons van ruim 10.000 meldingen. Van het project van 1991 is een verslag verschenen in *Natura* (Oosterbaan *et al.*, 1992). In 1999 werd besloten om in 2000 nogmaals een oproep te doen om op zoek te gaan naar de Vliegenzwam. Bij de verwerking is naast de gegevens van beide waarnemingsprojecten ook gebruik gemaakt van de verspreidingsgegevens van de NMV. Dit verslag is een beknopte versie van het uitgebreide verslag dat verschenen is in *Natura* (Tweel *et al.*, 2001).

Doel van het project

Het project had een tweeledig doel. Het blijkt voor natuurliefhebbers stimulerend te werken wanneer aan een vrijblijvende wandeling in het bos een opdracht wordt verbonden. De mensen zagen dat er ook in de herfst veel te zien is in de natuur: kleur- en vormenrijke paddestoelen, herfstvruchten enz. De tweede doelstelling is meer wetenschappelijk van aard. Door het grote aantal waarnemingen en door deze resultaten te vergelijken met de gegevens van het project van 1991 en met andere bronnen, kunnen uitspraken gedaan worden over (veranderingen in) de verspreiding van de Vliegenzwam in Nederland en over de eisen die de Vliegenzwam stelt aan zijn groeiplaats.

Opzet van het onderzoek

De opzet van het project was in beide jaren ongeveer gelijk: met oproepen in de ledenbladen van diverse natuurverenigingen en door de pers en andere media werd de Nederlandse bevolking gevraagd waarnemingen van de Vliegenzwam te melden, door middel van het invullen van een waarnemingenformulier. Gevraagd werd persoonsgegevens, exacte locatie, biotoop, bijbehorende boomsoort en het aantal Vliegenzwammen in te vullen. En net als in 1991 werden hiervoor voorgedrukte formulieren op aanvraag verspreid. In 2000 kon men ook reageren via een website en hiervan is uitgebreid gebruik gemaakt.

Enthousiasme

Eén van de doelstellingen van het project was om de mensen in aanraking te brengen met paddestoelen en ze hiervoor enthousiast te maken. Dit is zeker gelukt! Vele tientallen foto's en tekeningen van Vliegenzwammen werden spontaan opgestuurd. Uit de vele brieven die de mensen stuurden bleek ook duidelijk hun enthousiasme. Veel mensen maakten zich ook bezorgd om de Vliegenzwammen als ze bijvoorbeeld werden omgeschopt door kinderen of afgemaaid.

Het enthousiasme is natuurlijk ook af te lezen aan het aantal mensen dat heeft meegedaan met de actie. Maar liefst ruim 2500 mensen hebben waarnemingen van de Vliegenzwam doorgegeven!

De aantallen

De hoeveelheid waarnemingen die het project heeft opgeleverd is overweldigend. In totaal zijn er 7.526 waarnemingen binnengekomen en zijn er 70.980 Vliegenzwammen geteld. Ongeveer een derde van de waarnemingen is binnengekomen via internet. Toch zijn er minder waarnemingen binnengekomen dan in 1991, toen er 10.374 waarnemingen werden verzameld. Opvallend is ook dat er relatief minder grote groepen (meer dan 10 en meer dan 100 exemplaren) zijn gemeld dan in 1991.

Verspreiding van de Vliegenzwam

Op kaart 1 is de verspreiding van de waarnemingen van het project van 2000 weergegeven. De Vliegenzwam is voornamelijk waargenomen op de zandgronden van Oost- en Zuid-Nederland en in de duingebieden. Met name op de Veluwe en op de Utrechtse Heuvelrug zijn veel waarnemingen gedaan. In sommige delen van Nederland zijn geen of weinig Vliegenzwammen gezien, zoals in Flevoland, Zeeland, het rivierengebied en de noordelijke delen van Groningen en Friesland. Als de kaart vergeleken wordt met de kaart van 1991 (Oosterbaan *et al.*, 1992), blijken deze sterk op elkaar te lijken. Er is in het verspreidingspatroon van de Vliegenzwam eigenlijk niets veranderd. Wel is de dichtheid van de stippen groter, omdat in 1991 meer waarnemingen verzameld zijn. De afname van de dichtheid van de stippen komt natuurlijk ook tot uitdrukking in het aantal kilometerhokken waarin de Vliegenzwam is aangetroffen: 5122 in 1991 en 3351 in 2000. Toch is de Vliegenzwam tijdens het project van 2000 nog in 1811 "nieuwe" kilometerhokken aangetroffen.

Vliegenzwammentijd

De Vliegenzwammen zijn gedurende de hele herfst van 2000 gevonden, vanaf eind augustus tot begin december. Opvallend is dat de piek in de waarnemingen van de Vliegenzwam in 2000 ongeveer twee weken eerder viel dan in 1991. Het einde van het paddestoelenseizoen was in 2000 eerder dan in 1991 door het vroege invallen van de vorst, begin december.

Een heel bijzondere waarneming was die van maart 2000. In het bestand van de NMV komen in het geheel geen waarnemingen van de Vliegenzwam voor uit de maanden februari, maart en april. De vroegste waarneming van voor 2000 dateert van 11 mei 1971 en de laatste waarneming van 20 januari 1992. Het is dus duidelijk dat de waarneming van maart 2000 een heel bijzondere is, die een eervolle vermelding waard is! Het betreft een waarneming van ongeveer 50 exemplaren bij 't Harde, aan de noordzijde van de Veluwe in een bungalowpark. Ook in maart 1999 stonden hier al grote groepen Vliegenzwammen.

Boomsoorten

Om meer over de gastheerbinding van de Vliegenzwam te weten te komen, is aan de waarnemers gevraagd om aan te geven bij wat voor boom de Vliegenzwam stond. De belangrijkste boomsoorten waarbij Vliegenzwammen gevonden zijn, zijn berk, eik, den en beuk. Naast ook andere bekende "mycorrizabomen" zijn zowel in 1991 als in 2000 diverse bomen doorgegeven, welke (waarschijnlijk) geen mycorrizas kunnen vormen. Meestal zullen

Figuur 1: Verspreiding van de Vliegenzwam volgens de meldingen in het kader van het Vliegenzwammenproject van 2000.

de Vliegenzwammen in werkelijkheid gegroeid hebben op de wortels van een andere boomsoort, die wat verder weg stond.

Als deze gegevens van de bomen van 1991 vergeleken worden met de waarnemingen van 2000 blijken grote verschillen in de verhoudingen tussen de bomen. Het percentage meldingen bij eik is sterk toegenomen en bij de berk afgenomen. In 1991 was de verhouding eik/berk ongeveer 1:12. In 2000 was dit toegenomen tot ongeveer 1:2. Een verklaring hiervoor is niet duidelijk.

Biotoop

Behalve de boomsoort, is ook aan de waarnemers gevraagd aan te geven in wat voor biotoop de Vliegenzwam stond. Slechts van 23 procent van de waarnemingen was de biotoop niet uit de omschrijving te achterhalen. Zoals al kon worden verwacht stonden in 2000 de meeste Vliegenzwammen in wegbermen. Opvallend is dat een kwart van de waarnemingen uit stedelijk gebied afkomstig zijn. Blijkbaar hebben veel mensen de Vliegenzwammen dicht bij huis gezocht. In 1991 zijn slechts weinig gegevens van de biotopen bekend. De meeste gegevens van toen kwamen uit tuinen. Mensen bleken het heel bijzonder te vinden als ze Vliegenzwammen in hun tuin vonden. En geef ze eens ongelijk...

Voor- of achteruitgang?

De grote vraag is natuurlijk hoe het nu met de Vliegenzwam gaat. Gaat hij vooruit of achteruit? Het is moeilijk om deze vraag te beantwoorden. Uit het grote aantal waarnemingen dat is binnengekomen blijkt in ieder geval dat de Vliegenzwam in Nederland niet echt een zeldzame soort is. In beide jaren zijn weliswaar veel waarnemingen binnengekomen, maar de datasets zijn niet geheel vergelijkbaar. We weten immers niet of er met dezelfde inzet is geteld. Om hier toch enig inzicht in te krijgen, is aan de waarnemers gevraagd of ze in 2000 dezelfde gebieden als in 1991 wilden bezoeken en of ze ook wilden doorgeven als de Vliegenzwammen hier niet meer stonden. De respons hierop was helaas te klein, waardoor dit geen extra informatie gaf. Bovendien speelt natuurlijk ook het weer een belangrijke rol in het voorkomen van Vliegenzwammen. Grosso modo kan gezegd worden dat blijkt dat, als naar de verspreidingskaarten van 1991, 2000 en ook de gegevens van de NMV gekeken wordt, de verspreiding en de algemeenheid van de Vliegenzwam niet veranderd zijn.

Conclusie

Al met al kan gezegd worden dat het Vliegenzwammenproject van 2000 een groot succes was. Er zijn veel waarnemingen binnengekomen en de deelnemers zijn er duidelijk enthousiast door geworden. De waarnemingen hebben veel inzicht in de ecologie van de Vliegenzwam gegeven. Het zou een goed idee zijn om het project over ongeveer 10 jaar nogmaals op vergelijkbare manier te houden. Dan zal mogelijk ook duidelijk worden of de verschuivingen tussen de boomsoorten doorzetten.

Literatuur

- Oosterbaan, A., Spoormakers, L., Kaag, K. 1992. Het Vliegenzwammenproject, Natura 89, 173-178.
Tweel, M. van, Sparrius, L., Damme-Jongsten, M. van, 2001. Gevonden: Vliegenzwam, Verslag van het Vliegenzwammenproject 2000. Natura 98, 214-218.